

Маст. Саша Туцаковић,
асистент

УДК: 347.2(37)
DOI: 10.46793/UPSSXI.095T

ОДБАЧЕНЕ СТВАРИ (*RES DERELICTAE*) У РИМСКОМ ПРАВУ*

Резиме

Римљани нису били склони олаком одбацивању ствари, за разлику од људи у савременом добу, међу којима је то свакодневна појава. Одбачена ствар (*res derelicta*) постоји онда када је власник одбаци тако што напусти државину ствари са намером да се одрекне својине на њој (*animus derelinquendi*). Полазећи од извора у којима се негира постојање одбачених ствари, у раду је обрађен појам одбачених ствари. Поред тога, посебна пажња је посвећена стицању својине на одбаченим стварима, у циљу да се утврди када су се оне стицале окупацијом (*occupatio*), када одржајем (*usucapio*), а када предајом неодређеним лицима (*traditio incertae personae*).

Кључне речи: одбачене ствари (*res derelictae*), окупација (*occupatio*), одржај (*usucapio*), предаја неодређеним лицима (*traditio incertae personae*), *iactus missilium*.

1. Увод

За разлику од данашњег времена, одбацивање ствари у старом Риму није била тако честа појава. У најстаријем периоду, када је био распрострањен рурални начин живота и затворена кућна привреда, одбацивање ствари готово и да се није дешавало, јер услед неразвијене производње, свака ствар је за човека имала велики значај. У таквим условима би се сваки човек трудио да користи одређену ствар што дуже, а ако је могуће и да је остави својим наследницима, да их „служи“ и након његове смрти.

Касније, како се развијала римска привреда, уз све већу урбанизацију, одбацивање ствари од стране власника се чешће дешавало у градовима.¹

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније“, који се финансира из средстава Факултета.

Међутим, и то је било у незнатној мери, када се упореди са данашњим светом, у којем доминира концепт потрошачког друштва.

2. Појам одбачених ствари (*res derelictae*)

О одбаченим стварима (*res derelictae*) готово и да нема сачуваних извора из времена преткласичног и класичног права.² У Гајевим „Институцијама“ не постоји било какав траг о правним питањима која произилазе из одбацивања ствари (дереликције). То је и разумљиво, имајући у виду наведене друштвено-економске прилике, у којима људи нису тако често одбацивали ствари. Услед ових празнина, значајан извор података о одбаченим стварима за класично право пружају „Дигеста“ и Јустинијанове „Институције“.

Правници класичног права су разматрали случајеве у којима се негира постојање одбачених ствари. Највише је расправљано о стварима које су се услед бродолома нашле у мору, или које су намерно бачене како би се спасио брод и остатак робе током снажних олуја, јер у овим случајевима је мала разлика између одбачених и изгубљених ствари.

Према Јаволену, не могу се одржајем стећи ствари које су таласи избацили на обалу након бродолома, јер нису одбачене, него изгубљене (*res deperditae*).³ Нису одбачене ствари ни оне које су намерно бацане како би се брод олакшао и на тај начин спасао у неповољним временским условима, јер оно што је напуштено у интересу безбедности не може се сматрати одбаченим.⁴ Ове ствари остају у својини њиховог власника све док он не почне да их третира као одбачене.⁵ Дакле, све док власник не изрази вољу да их одбаци, оне ће бити у његовој својини. Тек онда када их буде сматрао одбаченим стварима, а то значи да их више не сматра делом своје имовине, лице које би на обали или у мору нашло такве ствари, могло је да стекне својину на њима.

Јулијан је био истог става као и Јаволен. Он је навео да је исправније мишљење да се ствари које су избачене са брода не могу стећи одржајем,⁶ јер су оне бачене у сврху да се брод олакша, а не са намером да се сматрају напуштеним.⁷ Чак и ако је неко савестан, јер погрешно верује да је ствар одбачена, он је ипак не може стећи одржајем.⁸ Након олује, посада брода их може тражити, поготову ако су знали на ком месту су ствари избачене и

¹ Benedek, F., *Derelictio, Occupatio, Usucapio*, Jogtorteneti Tanulmányok, 5, 1983, стр. 7; Havlíček, F., Morcinek, M., *Waste and Pollution in the Ancient Roman Empire*, Journal of Landscape Ecology, vol. 9, no. 3/2016, стр. 34.

² Види P. S. 2, 31, 27; Reg. Ulp. 1, 19; Benedek, F., *нав. чланак*, стр. 8.

³ D. 41, 2, 21, 1.

⁴ D. 41, 1, 21, 2.

⁵ D. 41, 1, 58.

⁶ D. 41, 7, 7.

⁷ D. 14, 2, 8; Види D. 14, 2, 2, 8.

⁸ D. 41, 7, 6.

уколико их нађу, могли су да их однесу.⁹ Онај који би узео такве ствари са намером да за себе или другог прибави противправну имовинску корист, одговарао би за крађу (*furtum*).¹⁰ Исти је случај и када неко, притиснут великом тежином, остави на путу терет који носи, са циљем да оде по помоћ и да се врати са још људи и узме га назад.¹¹

С обзиром да је у времену када су настали ови фрагменти била веома жива поморска трговина, често је долазило до олуја и великих опасности по брод и посаду које су неретко доводиле и до бродолома. Тада би људи ишли и узимали ствари које су избачене на обалу или плутале по мору.¹² Због тога је било важно разграничити ствари које су изгубљене услед таквих опасности, од оних које су одбачене са намером власника да не буду више у његовој својини. Онај који би узео ствари које су у нужди избачене, не би могао да их стекне одржајем након протека рока од годину дана, јер не би имао правни основ (*iustus titulus*) за то. Одржајем су се могле стећи одбачене ствари, али не и оне које су изгубљене.

Главни елемент који провејава у овим фрагментима јесте тај да ће се ствар сматрати одбаченом, уколико ју је власник одбацио са намером да не буде више у његовој својини (*animus derelinquendi*). У складу са тим је касније Павле и навео да се одбачена ствар може стећи, ако се зна да је власник сматра одбаченом.¹³ То је прихваћено и у Јустинијановим „Институцијама“ у којима се наводи: „Сматра се да је одбачено оно што власник баца у намери да не буде више међу његовим стварима.“¹⁴

Дакле, одбачена ствар постоји када власник изврши акт дереликције, а то подразумева да напусти државину ствари, са намером да се одрекне својине на њој (*animus derelinquendi*). Са друге стране, невласник је могао фактички да одбаци туђу ствар, на тај начин што би се одрекао државине на њој, али посматрајући са правног аспекта, тада не би постојала одбачена ствар (*res derelicta*), већ би она и даље била у својини њеног власника, јер је само он могао да изрази намеру да ствар не буде у његовој својини (*animus derelinquendi*).¹⁵

Осим власника, и сувласник може да одбаци свој удео у ствари. У Модестиновом фрагменту *D. 41, 7, 3* се наводи случај када сувласник одбаци свој удео. „Уобичајено питање је да ли се нека ствар може сматрати делимично одбаченом. И заиста, ако један сувласник одбаци свој удео у заједничкој ствари, она престаје да буде његова, јер оно што се може са целином, може се радити и са делом. Међутим, власник целе ствари не може да један њен део

⁹ *D. 14, 2, 8.*

¹⁰ *I. 2, 1, 48; Види и D. 47, 2, 43, 5-11.*

¹¹ *D. 14, 2, 8.*

¹² Туцаковић, С., *Окупација у римском и српском праву*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2021, стр. 15.

¹³ *D. 41, 7, 2; Види P. S. 2, 31, 27.*

¹⁴ *I. 2, 1, 47.*

¹⁵ Упореди Benedek, F., *нав. чланак*, стр. 12.

задржи, а други да одбаци.¹⁶ Нејасно је због чега Модестин не дозвољава и да власник одбаци део ствари. Вероватно је Модестин овде мислио на недељиве ствари, у смислу да није могуће да власник одбаци идеални део неке ствари. Супротно томе, када је реч о дељивим стварима, не постоји никаква препрека да их власник подели и да један део одбаци.

3. Стицање својине на *res derelictae*

Својина власника престаје у моменту када је учињен акт дереликције.¹⁷ Додуше, постојало је Прокулово супротно мишљење према коме власнику не престаје право својине на одбаченој ствари све док је неко други не узме у државину.¹⁸ Међутим, оно није имало следбенике и зато се једино помиње у Павловом фрагменту *D. 41, 7, 2, 1*, и то као погрешно, јер је Павле као исправно решење прихватио Јулијанов став да својина на одбаченој ствари престаје у моменту када је извршена дереликција. То је прихваћено и у осталим фрагментима, без навођења било каквог другачијег решења.¹⁹ С обзиром на то, у моменту када власник одбаци ствар, она постаје ничија ствар (*res nullius*).

Ничије ствари су се стицале окупацијом (*occupatio*).²⁰ Окупација је представљала оригинарни начин стицања својине на ничијим стварима (*res nullius*), узимањем ствари у државину са вољом да се присвоје.²¹ Дакле, опште правило је било да се својина на одбаченој ствари стиче окупацијом.²²

Међутим, одбачене ствари (*res derelictae*) се значајно разликују од осталих врста ничијих ствари као што су дивље животиње, ствари које припадају непријатељу (*res hostiles*), бисери и полудраго камење пронађени на обали итд., јер се у пракси по правилу не може са сигурношћу рећи да је одређена ствар одбачена и самим тим ничија, док је код осталих врста ничијих ствари очигледна њихова природа, да су оне ствари без власника.²³ На пример ако неко угледа златан прстен поред пута, не може бити сигуран да ли је прстен изгубљен, или одбачен, и ако је одбачен, да ли га је одбацио власник, или невластник. Ако неко наиђе на дивљу свињу, јасно је да је она као дивља животиња ничија ствар и да је може уловити или ухватити, док са друге стране, уколико наиђе на домаће гуске или кокошке, није јасно да ли их је њихов власник одбацио, или су му оне једноставно побегле. Наведени примери бродолома и избацивања ствари ради спасавања брода, као и остављање терета

¹⁶ *D. 41, 7, 3.*

¹⁷ *D. 41, 7, 1.*

¹⁸ *D. 41, 7, 2, 1.*

¹⁹ *D. 41, 7, 1; D. 47, 2, 43, 5; I. 2, 1, 47.*

²⁰ Станковић, Е., Владетић, С., *Римско право*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, 2021, стр. 248.

²¹ Туцаковић, С., *нав. дело*, стр. 5.

²² *D. 41, 7, 1; D. 41, 7, 2 pr; D. 41, 7, 5, 1; I. 2, 1, 47.*

²³ Benedek F., *нав. чланак*, стр. 15.

покрај пута како би се позвала помоћ, такође показују несигурност за лице које искаже заинтересованост да их узме, јер оно не може да зна да ли је ствар изгубљена, привремено остављена, одбачена, и ако је одбачена, да ли ју је одбацио власник или невласник.

Када невласник одбаци ствар, она не постаје ничија ствар (*res nullius*), већ је и даље у својини власника.²⁴ Само власник је могао да изрази намеру да ствар више не буде у његовој својини. Дакле, ако не постоји изражена намера од стране власника да ствар не буде више у његовој својини, онда таква ствар није одбачена и самим тим се не може стећи окупацијом, нити било којим другим начином стицања својине.²⁵

Према Павлу, ако се зна да је ствар одбачена од стране власника, онда се својина на њој може стећи окупацијом.²⁶ Дакле, окупацијом је могла да се стекне одбачена ствар, али само ако стицалац зна ко је био њен власник, као и то да је он имао намеру да та ствар више не буде у његовој својини (*animus derelinquendi*). На пример, ако је неко видео комшију како баца стари намештај јер је купио нов, могао би да га окупира и да на тај начин стекне својину.

Павле је свој став о окупацији *res derelictae* потврдио у фрагменту *D. 41, 7, 8* у ком је наведено да је Семпроније покушао да покрене питање у вези са статусом Тетиде, која је била ћерка његове робиње. Суочен пред сведоцима у поступку издржавања са Сејом Прокулом, Тетидином хранитељком, одговорио је да нема средства да плати издржавање Тетиде и да је треба вратити оцу, Луцију Тицију. Луције Тиције, плативши Сеји Прокули за издржавање девојчице, манумитовао је Тетиду пред магистратом. На питање да ли се Тетидина слобода може укинути, Павле је одговорио да је Семпроније напустио Тетиду и да ју је Луције Тиције могао ослободити.²⁷ Дакле, Луције Тиције је знао да је Семпроније одбацио Тетиду и он ју је као ничију ствар окупирао и на тај начин стекао својину над њом. Након тога, он ју је ослободио.

Међутим, ретке су ситуације у пракси, у којима ће стицалац знати ко је одбацио ствар. Најчешће стицалац на основу одређених околности уочава да је нека ствар одбачена, али без могућности да сазна ко је био њен власник.²⁸ У овим ситуацијама било би готово немогуће доказати да је ствар била одбачена, јер се не зна ко је ту ствар одбацио. Како би се олакшало доказивање лицу које би узело у државину одбачену ствар, без знања о томе ко је ту ствар одбацио, и тиме отклонила несигурност у погледу његовог права својине, коришћен је одржај (*usucapio*).²⁹

²⁴ Види *D. 21, 2, 76*.

²⁵ Види *D. 41, 7, 6*.

²⁶ *D. 41, 7, 2 пр.*

²⁷ *D. 41, 7, 8*; Види *D. 45, 3, 36*.

²⁸ Benedek F., *нав. чланак*, стр. 26-27.

²⁹ Види *D. 41, 7, 5 пр.*; У „Дигестама“ постоји наслов *pro derelictio* (*D. 41, 7*), под којим би требало да се налазе фрагменти о стицању својине одржајем, на основу чињенице да је ствар одбачена (*usucapio pro derelictio*). Од осам фрагмената које обухвата овај

У складу са тим је Павле навео, да се одржајем може стећи ствар за коју се верује да је одбачена и у шта стицалац тако верује, иако се не зна ко је ствар одбацио.³⁰ Дакле, ако би на основу околности случаја свакоме било јасно да је ствар одбачена, и ако би је неко узео у државину верујући да је одбачена, могао би да је стекне одржајем, без обзира на то што се не зна ко ју је одбацио. На пример, када неко пронађе нож, оштећену лампу или амфору у гомили смећа, или неку другу ствар, на местима где људи обично бацају непотребне ствари.

Међутим, када неко погрешно верује да је ствар одбачена, а на основу спољних околности произилази да ствар није одбачена у намери одрицања својине на њој, не може је стећи одржајем.³¹ На пример, овакав је случај са стварима које су плутале по мору, или које су таласи избацили на обалу након бродолома, или када су намерно избачене како би се спасио брод у олуји, или када су привремено остављене покрај пута, или када су случајно испале из кочије за време вожње итд.³²

Посебан случај је представљало бацање новца, бонова (*tessera*) и других ствари окупљеном народу (*iactus missilium*). Овај обичај је постојао током читаве римске историје.³³ На пример, Цицерон је у сенату, током говора против Марка Антонија, поменуо Антонијеву жену и њеног деду по мајици Тудитана, који је имао обичај да са ростре разбацује новац окупљеном народу.³⁴ Светоније на више места говори о обичају бацања новца или бонова (*tessera*) од стране владара. На пример, на играма за вечни опстанак царства, које је организовао Нерон и које су се по његовој жељи звале „Велике“, народу је сваки дан бацано хиљаду птица различитих врста, свакојака јела, бонови (*tessera*) за жито, одећа, злато, сребро, драго камење, бисери, слике, бонови за живину, робове, припитомљене животиње, бродове, куће и њиве.³⁵ Домицијан је једног дана разбацао разноврсне дарове, а како је већи део бонова попадао у редове народа, објавио је да ће бацити још по 500 бонова ка местима на којима су седели припадници сенаторског и коњичког сталеза.³⁶

У Јустинијановим „Институцијама“ у оквиру излагања о стицању својине предајом (*traditio*) наводи се: „Шта више, који пут, иако је власникова воља

наслов, само четири се баве одржајем одбачених ствари, а од тога су само два конкретно везана за *usucapio pro derelictio*, Види: Вакка, Л., *Размишљенија на тему iusta causa et bona fides в отношении к usucapion pro derelictio*, IVS ANTIQVVM: Древнее право, 2010, стр. 68; Eisner, В., Horvat, М., *Римско право*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948, стр. 256.

³⁰ D. 41, 7, 4.

³¹ D. 41, 7, 6.

³² I. 2, 1, 48.

³³ Jansen, J. E., *Over prijsgeving, overdracht en afval in het goederenrecht*, Groninger Opmerkingen en Mededelingen, XXIX, 2012, стр. 70.

³⁴ Cicero, *Philippicae*, 3,16.

³⁵ Suetonius, *Nero*, 11.

³⁶ Suetonius, *Domitianus*, 4.

одређена на неизвесно лице, ипак је способна да проузрокује пренос својине. На пример када претори и конзули бацају новац у пук, не знају ко ће га уграбити, а ипак с тога што они хоће, да што неко уграби, то и присвоји, они га тиме чине власником³⁷.

Бацање новца од стране претора и конзула (*iactus missilium*) представља још један пример одбацивања ствари, где они изражавају вољу да те ствари не буду више у њиховој својини. Међутим, у Јустинијановим „Институцијама“ је овај случај наведен као пример стицања својине традицијом (предајом) неодређеним лицима (*traditio incertae personae*), уместо као пример окупације одбачених ствари (*derelictio cum occupatio*). Предаја неодређеним лицима у контексту *iactus missilium* подразумева особу А, која разбацује своје ствари и тиме их нуди окупљеном народу, и особу Б, која хватањем одређене ствари прихвата понуду особе А, и самим тим је стиче у својину.

Овај случај је подведен под предајом неодређеним лицима (*traditio incertae personae*), јер је воља онога који разбацује новац усмерена на то, да неко други стекне ту ствар.³⁸ Дакле, када је реч о свим осталим случајевима одбацивања ствари, власник изражава намеру да ствар не буде више у његовој својини, без икакве бриге о томе, да ли ће неко стећи ту ствар, као и ко ће је прибавити. За разлику од тога, када се у посебним приликама ствари разбацују окупљеном народу, воља власника је усредсређена на то, да окупљена лица стекну својину на стварима које ухвате и зато се сматра да је својина стечена предајом неодређеним лицима.

*Saša Tucaković, LL.M.,
Assistant*

ABANDONED THINGS (*RES DERELICTAE*) IN ROMAN LAW

Summary

The Romans were not inclined to dismiss things lightly, unlike the people in contemporary age, among which it is an everyday occurrence. An abandoned thing exists when it's abandoned by the owner by leaving the possession of the thing with the intention of relinquishing ownership of it (animus derelinquendi). Starting from sources that deny the existence of the abandoned things, in the paper deals with the

³⁷ I. 2, 1, 46; Види D. 41, 1, 9, 7; D. 41, 7, 5, 1.

³⁸ Daube, D., *Occupatio, traditio and derelictio: romans and rabbis*, Law quaretly review, 1961, стр. 384; Jansen, J. E., *нав. чланак*, стр. 74.

notion of abandoned things. In addition, special attention is paid to acquiring ownership of abandoned things, in order to determine when they were acquired by occupation (occupatio), when with usucaption (usucapio), and when with transfer to an uncertain persons (traditio incertae personae).

Key words: *abandoned things (res derelictae), occupation (occupatio), usucaption (usucapio), transfer to an uncertain persons (traditio incertae personae), iactus missilium.*

Литература

- Benedek, F., *Derelictio, Occupatio, Usucapio*, Jogtorteneti Tanulmanyok, 5, 1983.
- Вакка, Ј., *Размишљенија на тему iusta causa u bona fides в отношении к usucapion pro derelictio*, IVS ANTIQVVM: Древнее право, 2010.
- Cicero, *Philippics*, with an English translation by Walter C. A. Ker, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, William Heinemann LTD, London, 1963.
- Gaj Svetonije Trankvil, *Dvanaest rimskih careva*, prijevod Hosu S., Naprijed, Zagreb, 1978.
- Daube, D., *Occupatio, traditio and derelictio: romans and rabbis*, Law quarety review, 1961.
- Eisner, B., Horvat, M., *Rimsko pravo*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948.
- Paulo, *Sentencije (Iulii Pauli, Sententiae ad filium)*, превод Ромац, А., Загреб, 1989.
- Jansen, J., E., *Over prijsgeving, overdracht en afval in het goederenrecht*, Groninger Opmerkingen en Mededelingen, XXIX, 2012.
- Јустинијанове Институције*, превод Бакотић, Ј., Београд, 1912.
- Станковић, Е., Владетић, С., *Римско право*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, 2021.
- Туцаковић, С., *Окупација у римском и српском праву*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2021.
- Ulpian, Knjiga Regula*, preveo Ante Romac, Latina et Graeca, VPA, Zagreb, 1987.
- Havlíček, F., Morcinek, M., *Waste and Pollution in the Ancient Roman Empire*, Journal of Landscape Ecology, vol. 9, no. 3, 2016.
- Watson, A., *The Digest of Justinian*, University of Pensilvania Presss, Philadelphia, 1998.